Kazernekind

Marlies Mielekamp

Kazernekind

De geschiedenis van

een Moluks gezin in Nederland

Artemis & co

Eerste druk april 2012
Tweede druk oktober 2012

ISBN 978 90 472 0228 8
© 2012 Marlies Mielekamp
Omslagontwerp Marry van Baar
Omslagillustratie © Museum Maluku/coll. J.H. Scheps
Foto auteur © Annemarieke van den Broek
Kaart © Yde Bouma

Verspreiding voor België:
Veen Bosch & Keuning uitgevers n.v., Antwerpen

Voor Yara, Levi, Noa, Noël, Tycho en Luna,
opdat ze de geschiedenis van hun voormoeders kennen.

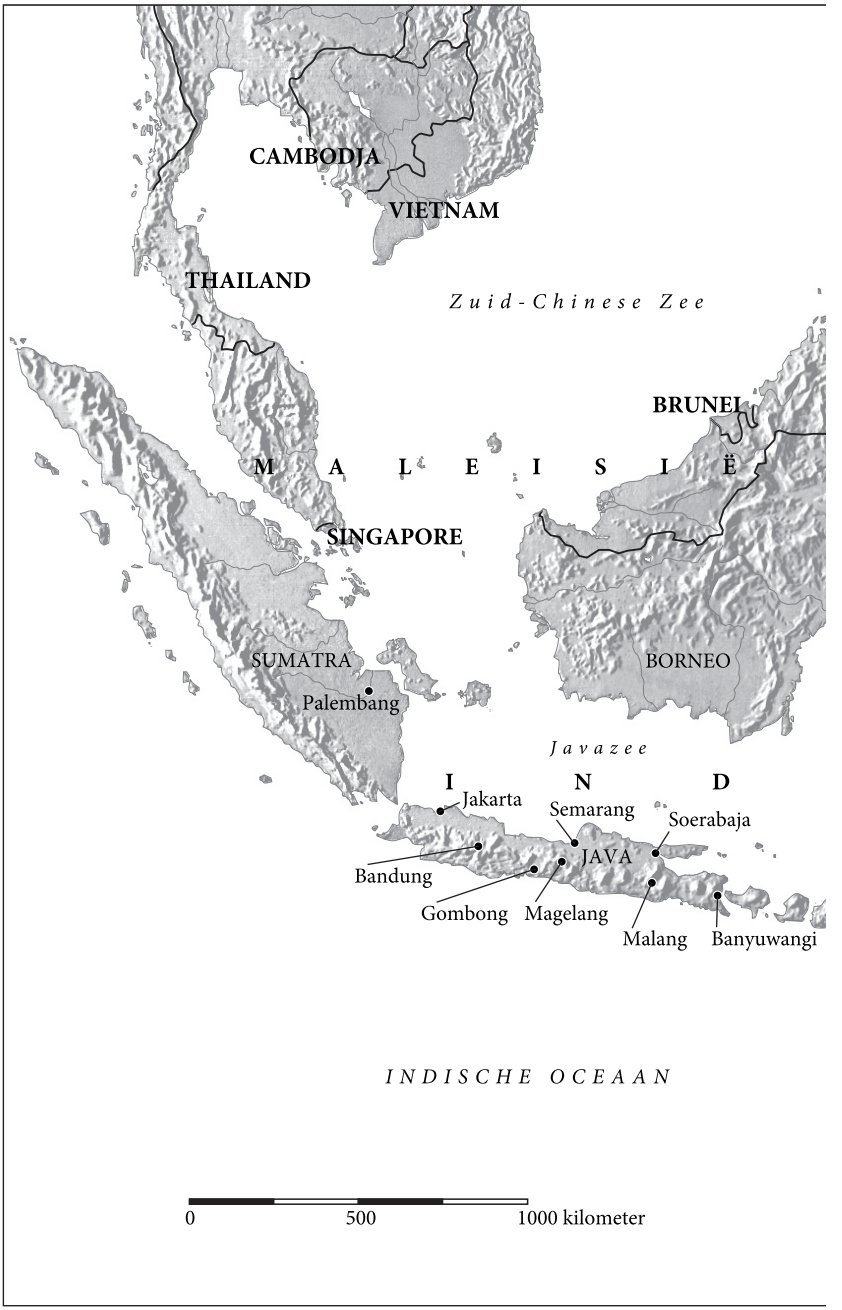
CAMBODJA
VIETNAM
THAILAND
Zuid-Chinese Zee
BRUNEI
M A L E I S I Ë
SINGAPORE
SUMATRA
Palembang
BORNEO
Javazee
I N D
Jakarta
Semarang
Soerabaja
JAVA
Bandung
Gombong
Magelang
Malang
Banyuwangi
INDISCHE OCEAAN
0
500
1000 kilometer

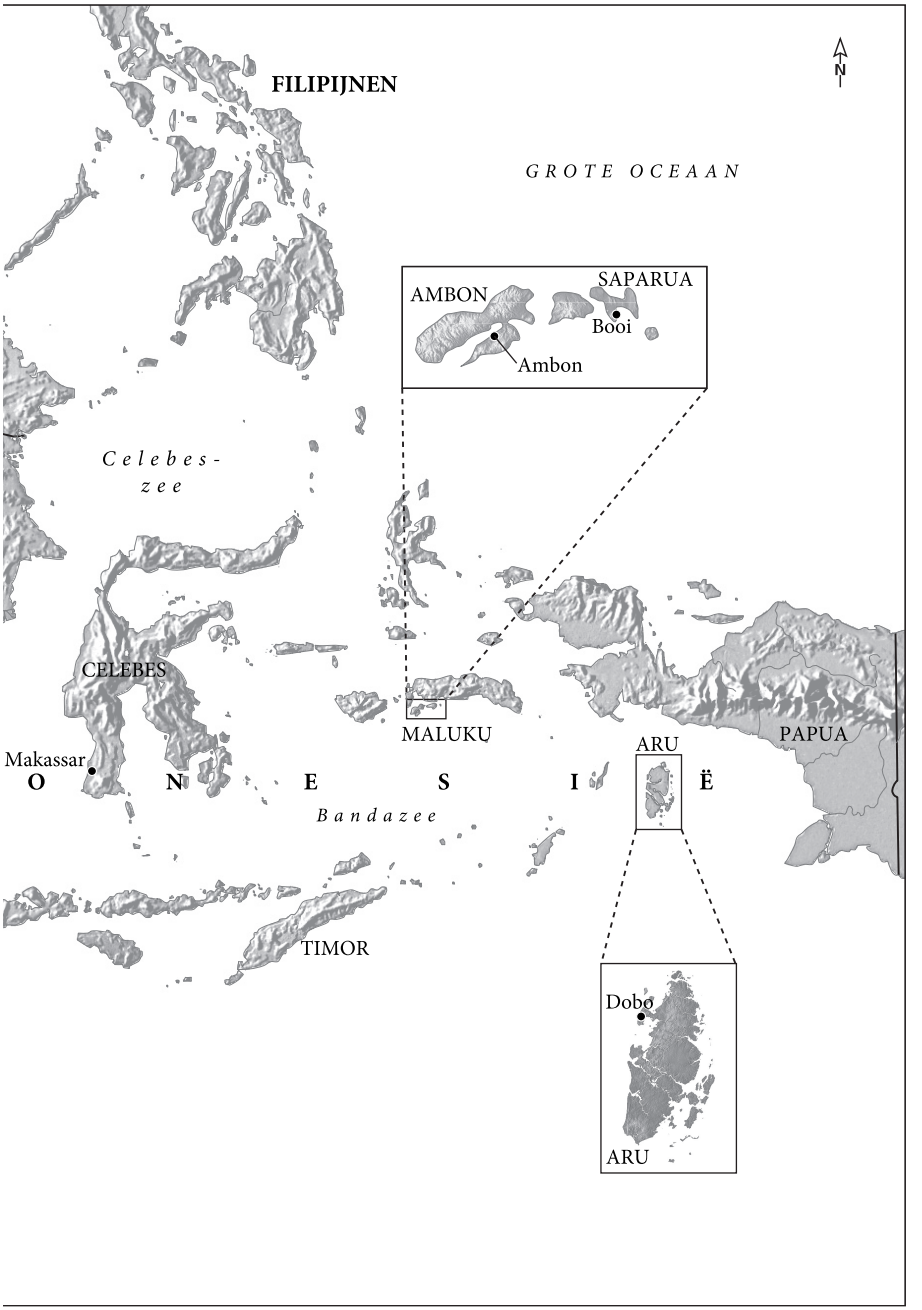
FILIPIJNEN
N
GROTE OCEAAN
AMBON
SAPARUA
Booi
Ambon
Celebes-
zee
CELEBES
MALUKU
PAPUA
ARU
Makassar
O N E S I Ë
Bandazee
TIMOR
Dobo
ARU

Stamboom familie Polnaya

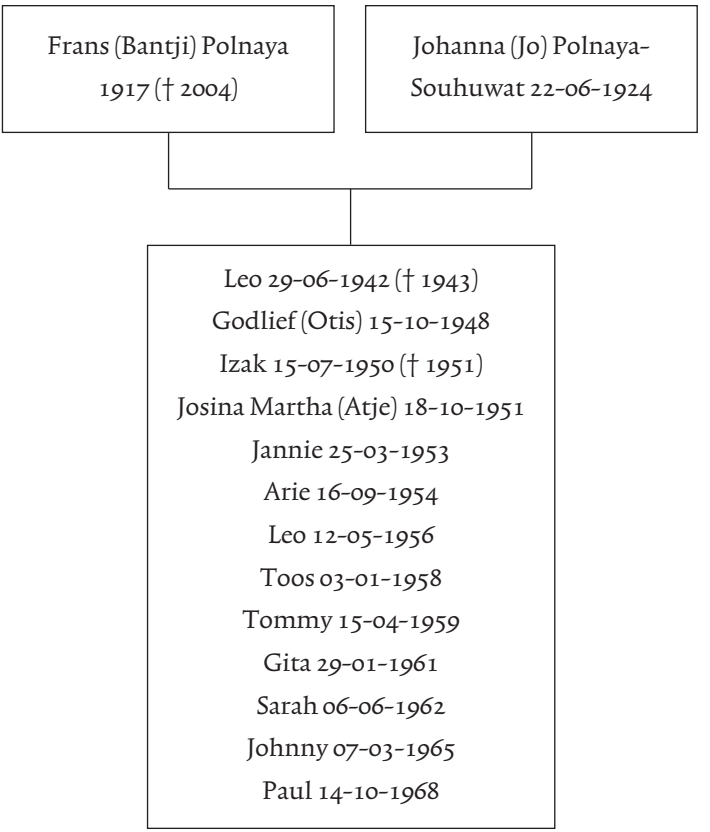

Inhoud

Inleiding *13*

1 Jo's Indische tijd, 1924–1947 *17*
2 Politionele acties, soevereiniteitsoverdracht en bootreis, 1947–1951 *36*
3 Kamp Schattenberg, het eerste jaar, 1951–1952 *56*
4 Kamp Schattenberg, 1952–1954 *72*
5 De zelfzorg, 1955–1960 *85*
6 Begin van de uittocht, 1960–1965 *103*
7 Kamp Schattenberg, de laatste jaren, 1965–1970 *116*
8 De Molukse wijk in Assen, 1970–1975 *134*
9 De gijzelingen van 1975 *155*
10 Jo's reis naar Indonesië, 1976 *167*
11 De gijzelingen van 1977 *181*
12 De nasleep van de gijzelingen *211*

NAWOORD
Zestig jaar in Nederland, 2011 *229*

Verantwoording *237*
Noten *241*
Bronnen *243*

Inleiding

Maandagmorgen 23 mei 1977 stormt Otis Polnaya tegen tienen het huis van zijn ouders binnen. 'Waar is Tommy?' grauwt hij naar zijn moeder. Otis slaat normaal nooit zo'n toon aan tegen haar, maar ze kent het Molukse Polnaya-temperament van haar oudste zoon en ze weet dat hij net zo ongerust is over zijn jongere broer als zij. Ze heeft die ochtend haar dochter Sarah gevraagd te kijken waar Tommy bleef toen die niet naar beneden kwam. Sarah kwam al snel de trap weer af gerend terwijl ze riep: 'Tom heeft helemaal niet thuis geslapen!' Daarna is Jo zelf wel vier keer naar zolder gelopen om te kijken of haar zoon die nacht echt niet thuis was geweest, maar de vierde keer zag ze wat ze de eerste keer al had gevonden: een onbeslapen bed.

Otis rent zijn moeder voorbij en vliegt met twee treden tegelijk de trap op naar de zolderkamer van zijn jongere broer. Ruw verzet hij de potten en pannen die er liggen. Dan ziet hij de lange houten kist waarin het gereedschap zit voor zijn broers opleiding tot timmerman. De kist is leeg. Na een kwartier verder zoeken roffelt hij de trap weer af. Het kan niet anders of wat hij al vermoedde, is waar.

Terwijl de dag zo mooi begon: het was voor de tweede keer deze maand heerlijk Hollands lenteweer toen Otis vrolijk werd uitgezwaaid door zijn Nederlandse vrouw Jannie met de kleine Stephan op haar arm en naast haar hun dochtertje Michelle. Hij geniet er nog elke dag van als hun mooie chocoladekleurige kinderen waarin Moluks en Nederlands bloed zich hebben verenigd, hen 's ochtends wakker maken met hun gebabbel.

Op de Poppel-aanstekerfabriek miste hij zijn Molukse collega-onderhoudstechnicus Theus Tuny. Vreemd, dacht Otis, de stille twintigjarige jongen verzuimde bijna nooit; er zou vast wel een telefoontje komen dat hij ziek is. Dollend met zijn twee Nederlandse collega's liep Otis even later over de productieafdeling naar hun eerste klus van die dag. Het viel hem op dat daar veel medewerksters ontbraken, en met name vrouwen met een Molukse achtergrond. 'Weet je het dan nog niet?' zei een van de productiemedewerksters. 'Ze hebben weer een trein gekaapt.'

'Ze' zijn Molukkers, wist Otis meteen. Toen het even later op de fabriek gonsde van de geruchten dat er ook nog een gijzeling gaande zou zijn op een lagere school in Bovensmilde, dacht hij aan zijn moeder, die het een paar weken eerder over de nieuwe vrienden van zijn broer Tommy had gehad. Die kwamen uit de Molukse wijk 1 in Assen en uit Bovensmilde; wijken met fanatieke Molukkers die strijden voor de erkenning van de Republik Maluku Selatan (RMS), een onafhankelijke Molukse republiek. Het vuurtje in die wijken wordt nog eens extra aangewakkerd door de leider van de Molukse Eenheidspartij, dominee Metiary. De Polnaya's wonen in wijk 2 in Assen, waar de bewoners gematigder over de RMS denken en wat verder afstaan van de harde kern van de vrij-

heidsbeweging. Maar stel dat die nieuwe vrienden zijn broer beïnvloed hadden met hun gedram over vrije Molukken... Daarom zoekt hij nu thuis naar een geweer, want vertelden zijn zussen en broers onlangs niet dat Tommy geregeld naar de bossen van Hooghalen ging om schietoefeningen te doen en dat het geweer in zijn gereedschapskist zou zitten?

Terug op de fabriek blijkt Otis die dag de enige Molukker die gewoon op zijn werk is. In de kantine hoort hij wel het gefluister, maar verder doet iedereen normaal. Otis staat bekend als een voorstander van integratie in de Nederlandse samenleving; van de RMS moet hij niet veel hebben. En uitgerekend zijn broertje, van amper achttien, is hoogstwaarschijnlijk betrokken bij een gijzeling in naam van fanatieke RMS-strijders. Inwendig windt Otis zich er geweldig over op.

Als hij 's avonds naar het huis van zijn ouders gaat, zit het hele gezin voor de televisie. Het is voor iedereen duidelijk: Tommy doet mee aan een van de gijzelingen. 'Toen ik gisteren om een uur of zeven aan het afwassen was, kwam Tom binnen in zijn groene bomberjack,' vertelt de veertienjarige Sarah. '"Ik ga weg," zei hij, en daarna knuffelde hij me. Dat doet-ie anders nooit.' De ogen van de vier jongste kinderen glimmen als de trein en de school in Bovensmilde op het Journaal komen: daar is toch maar mooi hun grote broer bij betrokken. Ook in de ogen van zijn vader ziet Otis de trots op zijn zoon. Als Tommy voor het ideaal van vrije Molukken zou sterven, zou pa daar nog fier op zijn ook. Dan treft hem de verslagen blik van zijn moeder: de vrouw die altijd weer de vrede probeert te bewaren, binnen en buiten hun gezin. Hoe kan dat snotjong haar dit nu aandoen, heeft ze niet al genoeg meegemaakt? Impulsief roept hij: 'Van mij mogen ze die stommeling aan de hoogste boom hangen!'

1

Jo's Indische tijd

1924-1947

Onrustig draait de tienjarige Jo Souhuwat zich om op haar matje voor de houten slaapbank waarop haar moeder en stiefvader liggen. Het is al de derde keer die nacht dat ze wakker schrikt. Eerst waren het een oom en tante die iets verderop in de slaapbarak ruzie maakten, toen was het papa die galerijwacht moest lopen en nu stapt mama over haar heen om haar huilende broertje de borst te geven. Het babygekrijs galmt door de loods waar de gezinnen wonen in chambrettes: afgeschoten hokjes die van boven open zijn. Jo blijft wakker liggen in de schemer tot om zes uur in de morgen het trompetgeschal van het reveil klinkt.

Slaapdronken staat ze op om haar moeder te helpen met het aankleden van haar halfbroers en halfzusjes en met het schoonmaken van de barak. Dat gebeurt grondig, want eens per maand komt de officier van piket inspecteren. Jo helpt haar moeder alle dekens op te vouwen en de matjes op te rollen. Daarna boenen ze de vloer tot hij glimt en er nergens meer stof of ongedierte te bekennen is. 'Stil zitten en niet vechten,' roept haar moeder af en toe naar de kleintjes die in een hoekje zijn gezet en daar soms stoeiend uit komen. Ze

moeten klaar zijn met schoonmaken als de controleur voor hun deur staat. Vindt hij de ruimte niet schoon genoeg – een keer keek hij zelfs onder de matras of er stof lag – dan moeten de mannen van de slordige huisvrouwen voor straf corvee lopen en bijvoorbeeld het terrein aanvegen. Die vernedering willen Jo en haar moeder hun vader en echtgenoot besparen, dus wordt er sinds de ontdekking van stof onder de matras ook daar grondig geveegd.

Na zo'n doorwaakte nacht wenst Jo soms dat ze alleen met hun gezin in een echt huis woonden, in plaats van in de kazerne. Maar dat is enkel weggelegd voor militairen vanaf de rang van onderofficier in het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL). Wie weet krijgen ze dat eigen huis nog eens, want haar stiefvader is korporaal bij de Militaire Politie, terwijl de meeste Molukse KNIL-militairen gewoon soldaat zijn, vaak bij de infanterie.

Jo's echte vader, Johannes Souhuwat, was ook infanteriesoldaat. Hij stierf toen Jo een jaar oud was en haar broer Wim drie. Jo's moeder hertrouwde al snel met Jacob Pesurnay en toen Jo drie was, werd haar halfbroertje Johannis geboren die al snel door iedereen Anis werd genoemd. Daarna volgde er om de twee jaar een nieuwe baby en inmiddels is in de kleine chambrette, als iedereen op zijn matje ligt, geen centimeter onbenut. Zelfs in de ruimte onder de slaapbank van de ouders, de *kolong*, liggen kinderen.

Jo kent geen ander leven dan dat in de kazerne. Op 22 juni 1924 is ze als Johanna geboren in een kazerne in Magelang op Midden-Java, en opgegroeid in tal van andere kazernes of *tangsi's* zoals ze in Indonesië genoemd worden. Jo is dan ook een echt *anak-kolong*, een kazernekind.

Omdat haar stiefvader bij de Militaire Politie werkt en regelmatig wordt overgeplaatst, verhuizen ze vaker van tangsi naar tangsi dan militairen uit de andere disciplines; voor Jo tien jaar oud is, heeft ze al vijf verhuizingen meegemaakt. Gelukkig ziet voor een kind elke tangsi er ongeveer hetzelfde uit: een met prikkeldraad omheind terrein waarop tussen geel verschoten grasveldjes verschillende loodsen en barakken staan, met daarnaast het exercitieterrein. De vrouwenloodsen, de slaapbarak en de keuken bevinden zich bijna altijd aan de buitenkant van de tangsi.

Als klein meisje zit Jo er in een kleuterklasje, en als de moeders bezig zijn in de keuken neemt een 'oom' de kinderen soms mee uit wandelen. Om ze in het bos rond de tangsi niet uit het oog te verliezen, moeten de kinderen een lang touw vasthouden. Bang om te verdwalen klemt Jo het koord stijf in haar handjes. Maar het jongetje vóór haar laat het touw steeds even los om een eindje het bos in te lopen. 'Vasthouden,' zegt Jo tegen hem, 'oom zei toch dat hier slangen zijn.' Het jongetje kijkt haar vragend aan, hij is een Javaan en verstaat haar Molukse Maleis niet.

In tegenstelling tot de infanterie, die aparte compagnieën heeft voor soldaten van afzonderlijke eilanden, vormt de Militaire Politie één eenheid, bestaande uit militairen van verschillende eilanden. Niet alleen de vele verhuizingen, ook het feit dat alle kinderen verschillende talen spreken, maakt het voor Jo moeilijk om vriendschappen te sluiten. Op elke tangsi gaat ze op zoek naar meisjes die ze misschien nog kent van vorige verblijfplaatsen, ze is een beetje jaloers op de Molukse meisjes van wie de vaders in hetzelfde infanterie-onderdeel zitten en die dus vaak gelijktijdig worden overgeplaatst. Zij kennen elkaar allemaal en vormen snel

weer dezelfde groepjes als op de vorige tangsi.

Door schade en schande wijs geworden kijkt Jo altijd eerst goed naar de onderlinge verhoudingen. Al een paar keer heeft ze meegemaakt dat een meisje roddelde over een ander, maar zodra Jo daarin meeging, waren die twee meisjes ineens elkaars beste vriendinnen. Aan roddelen kon je dus beter niet meedoen, je moest je vooral op de vlakte houden en niet te veel van jezelf blootgeven. Zo verandert het spontane kind dat Jo eens was, langzaam in een gesloten meisje. Hetzelfde gebeurt met haar broer Wim. In plaats van met andere jongens buiten te spelen blijft hij vaak rustig binnen om een boek te lezen.

Sinds ze op de lagere school zitten, gaan Jo en haar broer Wim 's ochtends samen met hun stiefvader de deur uit. Hij vertrekt om zeven uur naar het militaire ochtendappel, Jo en Wim gaan naar de Hollands-Inlandse School die op ongeveer een uur lopen van de tangsi ligt. Als ze na een slapeloze nacht moe is, vraagt Jo soms aan haar moeder of ze mee mogen rijden in de *dokar*, een karretje op twee wielen dat door paarden wordt voortgetrokken. Meestal is daar geen geld voor, en bitst haar moeder: 'Niet zeuren, wees blij dat je naar school mag, voor mij was dat niet weggelegd.' De meeste andere Molukse kinderen gaan naar de vlak bij de tangsi gelegen Inlandse School waar enkel Maleis wordt gesproken. Waarom mogen wij daar niet naartoe, denkt Jo, als ze zo snel als haar beentjes haar kunnen dragen achter haar grote broer aan rent. Maar vader Pesurnay wil voor zijn kinderen goed onderwijs, en waar kan dat beter dan op de Hollands-Inlandse School waar ze ook Nederlands leren?

Daarnaast leert Jo op school ook Madurees. Drietalig zijn